

יום כיפור – יונה - הנתניה כאמצעי מחבר

1. יונה פרק ד

(א) וַיִּרַע אֶלְיֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּזְזַר לֹו: (ב) וַיִּתְפַּלֵּל אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֵנִה ה' הֲלוֹאֲנִי דְבָרִי עַד־הַיּוֹתַי עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן קָהַמְתִּי לְבָרְזִי תַרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה א־לִי־זָנוּן וְרוֹזֵם אַרְף אַפִּים וְרַב־זָסָד וְנָזַם עַל־הָרָעָה:

2. אברבנאל יונה פרק ג

והנה לא יתעוררו אנשי נינוה ולא מלכם לעבוד את השם הנכבד ולא להעביר את הגלולים והאלילים מן הארץ כי תמיד החזיקו באמונתם הנפסדת והוא אומרו וירא האלקים את מעשיהם ר"ל שבמצות המעשיות בינם לחבריהם שבו מדרכם הרעה אבל לא שבו מאמונותיהם ועם כל זה וינחם האלקים על כל הרעה אשר דבר לעשות לפי שלא היתה הגזרה כי אם על החמס אשר בכפיהם:

3. יונה פרק ד

(ה) וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הַעִיר וַיֵּשֶׁב בְּמִקְדָּם לְעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֶכֶה וַיֵּשֶׁב תּוֹחֲתִיהָ בְּצֶל עֵד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מִה־יְהִיָּה בְּעִיר: מצודת דוד
(ה) כי חשב אולי לא יעמדו צתצותם ותחזור הגזירה למקומה:

4. יונה פרק ד

(ו) וַיִּמַן ה'־אֱלֹקִים קִיקִיּוֹן וַיַּעַל מֵעַל לַיּוֹנָה לְהוֹיֵת צֶל עַל־רֵאשׁוֹ לְהַעֲלִיל לוֹ בַרְעֵתוֹ וַיִּשְׁמְנוּ יוֹנָה עַל־הַקִּיקִיּוֹן שְׂמֹנֶה גְדוֹלָה: (ז) וַיִּמַן ה'־אֱלֹקִים תּוֹלַעַת בְּעֻלּוֹת הַשְּׂזוֹר לְמִזְוַרַת וַתֵּף אֶת־הַקִּיקִיּוֹן וַיִּיבֶשׁ: (ח) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וַיִּמַן אֱלֹקִים רוּחַ קָדִים וַזְרִישִׁית וַתֵּף הַשְּׁמִינִי עַל־רֵאשׁוֹ יוֹנָה וַיִּתְעַקֵּף וַיִּשְׂאֵל אֶת־נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִזִּזְיוֹ: (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל־יוֹנָה הֲהֵיטֵב זָוְרַה־לְךָ עַל־הַקִּיקִיּוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב זָוְרַה־לִּי עַד־מוֹת: (י) וַיֹּאמֶר ה' אַתָּה זֹסֶת עַל־הַקִּיקִיּוֹן אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתָּ שִׁבְן־לֵילָה הִיָּה וּבִן־לֵילָה אָבַד: (יא) וְאַנִּי לֹא אֶזְזוֹם עַל־יּוֹנָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשֶׁבֶה הָרַבָּה בְּשִׁשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בִּיָּזְמִינוֹ לְשִׂמְאֵלוֹ וּבְהִמָּה רַבָּה:

5. והגדת יום כיפור 217

ואנו משתאים, הכל היה מובן, אילו היה יונה חס על הקיקיון, או אז המשואה בעיניה: "אתה חסת על הקיקיון, ואני לא אחוס על נינוה? אבל האם יונה חס על הקיקיון? על עצמו חס! בו הכתה רוח קדים, על ראשו קפחה החמה, הוא הצטער עד מות. יהא זה קיקיון, תהא זו שמשיה, יבוא הצל מכל מקום! והייבים לומר, שאכן כן, על הקיקיון חס! כיון שהיתה לו תועלת ממנו... חס על אבדנו, הצטער בצערו "נשא בעול" עמו. הקיקיון יבש, והצטער עמו עד דכדוכה של נפש, "היטב חרה לי עד מות!"

לקב"ה יש הנאה מאנשי נינוה

6. יונה פרק ג פסוק ד

וַיִּזְזַל יוֹנָה לְבֹא בְּעִיר מִהַלְךְ יוֹם אֶזְזַד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיָּגִיעַ זְהַפְכָּת:

7. רש"י יונה פרק ג פסוק ד

(7) נהפכת – נחרבת ולא אמר נחרבת, כי נהפכת משמש שתי לשונות רע וטוב, אם לא יעשו תשובה נחרבת, ואם יעשו תשובה, אז נהפכת על אנשי נינוה קאי, שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה.

8. מכתב מאליהו חלק ה עמוד 408

כשנבחין מהצד הפנימי נראה דהיינו הך, כי נגזר ההיפוך מהסתר לגילוי, וזה יהיה על כל פנים, אם בגילוי כבודו ע"י בחירתם בטוב, או בגלוי משפטו ע"י שיתחרב.

9. ויקרא פרק טז פסוק ח

וַתֵּן אֶהָרָן עַל־שְׂנֵי הַשְּׂעִירִים גְּרֻלֹת גְּזֵרֶל אֶזְזַד לִיקֹקֶה וְגֵזֶרֶל אֶזְזַד לְעֶזְאֵל:

10. רמב"ן ויקרא פרק טז פסוק ח

ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול, לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם, שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, גורלו של הקדוש ברוך הוא לקרבן עולה, וגורלו של עזאזל שער החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו, שנאמר ונשא השעיר עליו. ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים, אמר לפני הקדוש ברוך הוא, רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים, מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים. ...מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים. והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר

11. דעת תורה דברים וזאת הברכה עמוד רלא

הרי שצוה הקב"ה להביא שני שעירים שווים במראה ובקומה ובדמים, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, ליתן לו שוחד, ומיד נהפך הוא לאוהב נאמן בתכלית, והרי זה ודאי סוד נפלא בלי שום הבנה ומהלך, הלא מלאך הוא, שכל נבדל, ומה שייך שם עניין של שוחד, והדברים הם בפשטות אמיתתן, מקבל הוא שוחד ומתפייס וממליץ טוב באמת, והקב"ה שומע עדותן מפי המקטרג ומכפר על המקדש ועל כל עם ישראל

יום כיפור – השיבה לעצמיותנו

12. רמ"א אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרי סעיף ד

יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת

13. משנה שכיר ויקרא פרשת ויקרא

נראה הפירוש מה שאנו אומרים בתפלה וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים באהבה רשות זה לזה, מהו העול מלכות שמים שמקבלים זה מזה ומה הוא שנותנים באהבה רשות זה לזה. ונראה דידוע דיש מלאכי השרת שונים זו מזו ולכל אחד ואחד יש תכלית שימוש אחר, דאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות [תנחומא ישן וירא כ], וגם יש שינוי מדרגות בין המלאכים שאחד גדול וקדוש מחברו, ואעפ"כ בעת שאחד גמר שליחותו והגיע זמנו של אחר להשתמש ולקדש שם שמים, אז כולם נכנעים תחתיו ומקבלים עולו, כי ע"י מעשי כולם נתקדש ונתקלס צילאה. ויען שכל מלאך יודע ומכיר שמעשי חברו אין יכול להעשות על ידו, על כן באהבה נותן אחד רשות לחברו לעשות מה שיכול ומוטל עליו לעשות, ומקבל באהבה עול שלו עליו אף שהוא קטן ממנו ומדרגתו יותר גדולה ממדרגת חברו, יען יודע שע"י כולם יתקדש צילאה, וזה כל מציאותו בעולם לעשות רצון בוראו

14. הושע פרק ד פסוק טז

כִּי כִפְרָה סִרְרָה סִרְרָה יִשְׂרָאֵל עֲתָה יִרְעֶם יִקְוֶה כִּכְבֹּשׁ בְּמִרְיָוֶב:

רש"י

(טז) כי כפרה סוררה – כתורא לתפטוס ונעיע כן סכר ישראל מרוב אכילה ושתייה:

21. שיחות מוסר מאמר צב

ומדוע לא נכנס לרגע אחד לשמח את ליבה, ובפרט לאחר שכבר שמע שהיא נותנת לו רשות לחזור. ועל כרחך שידע ר"ע ההפסד הגדול שבהיסח הדעת והפסק מועט כזה, ועל כן הכריע ופסק שאין לו ליכנס. ולא זו בלבד, אלא היה פשוט לו שגם רחל אשתו יודעת ומבינה זאת, שאם לא כן בודאי היה נכנס להפיס דעתה.

22. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד א

אבל מי שיש חילול השם בידו – אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסוריין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקה, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות – אם יכפר העון הזה לכם עד תמתן.

23. משנה ברורה סימן תרכב

ומפטיר ביונה שמדבר מן התשובה ועוד שאין יכולין [ו] לברוח מן השיי.

24. שער הציון סימן תרכב ס"ק ו

(ו) וכוונתם, כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן צדק אופן ועל כן יתנהג תמיד בצדק א', ואם יגזור עליו הקדוש צדק הוא למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רואה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר כרות ולחזור עוד הפעם, וראיה מיונה, שהקב"ה ראה מאתו שילך וינצל, והוא מילן זה ונס לים, מקום שלא יסרה עליו עוד השכינה לנצחיות כידוע, וראינו שנטבע זים ונבלע דג והיה שם צמעו כמה ימים, ולפי הנראה בזלתי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרלון ה' יתברך נתקיים וילך וינצל, כן הוא האדם בעניניו.

25. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

מלכיות – כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות – כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה – בשופר.

26. רס"ג

והשופר אשר נתקע בו לא יהא אלא קרן כבש ואסור לשנות מצורתו.

27. רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ד

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה,

28. ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק ט, ט

(ט) וְהִעֲבַרְתָּ עֹשֶׁר תְּרוּעָה בְּזוֹדֵשׁ הַיְשִׁבְעֵי בְּעֵשׂוֹר לְזוֹדֵשׁ בְּיוֹם הַכְּפָרִים תַּעֲבִירוּ עֹשֶׁר בְּכָל אַרְבָּעָם:

29. רמב"ן ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק י

ועל דרך האמת, "דרור" מלשון דור הולך ודור בא (קהלת א ד), וכן "יובל" שישוּב אל היובל אשר שם שרשיו, והיא תהיה לכם:

30. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכיפורים סימן תרכב סעיף ו

בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים: ה' הוא האלקים (ופעם אחד: שמע ישראל, וג' פעמים: ברוך שם כבוד מל"ו) (מנהגים) (וע"ל סימן ס"א) ותוקעים תשר"ת; הגה: ויש אומרים שאין לתקוע, רק תקיעה אחת

15. והגדת יום כיפור 69

והלב נחמץ: הבעלים מפטמים את השור, ומגבירים כוחו. עבור מה? כדי שיהיה לו כח לחרוש ולהרבות יכול... ובמקום לחרוש בועט הוא בבעליו ופטומו נתן בו כח להכאיב בבעיטתו שבעתים. ונבאר זאת בסיפור...לאחר התפלה נשאר הרב בבית הכנסת ולמד...שקוע היה בלימודו, לא שם לב שכולם יצאו ולא שם לב שאחד נכנס, גם הלה לא הבחין ברב, שם פעמיו לארון הקודש, הסיט את הפרוכת ופתח את הדלתות, השקיע פניו במעיל ספר התורה ושוע ברגש: "רבונו של עולם, אל תשליכני מלפניך, ורוח קדשך אל תיקח ממני"...ראהו הרב ולא האמין: הגנב של העירה, מוכר וידוע, סימן בידו שיבוא אצלו...מה העניינים" שאל הרב, "חזרת בתשובה?". "כבר שוחחנו על כך", השיב, "ואמרת לרב שפרנסה זו פרנסה". אמת, "אבל חשבתי, כזה בכי, וכזו בקשה"... "אסביר לרב, פעם היו הבתים קטנים, חדר ומטבח, בעניינים עצומות הייתי מגשש ונוטל ויוצא. עכשיו, הרחיבו כולם וריהטו, לך תגשש ותמצא היכן החביאו. והפרנסה קשה מיום ליום, אבל אילו היתה לי רוח הקודש, הייתי פונה ומוצא מיד...אולי יתפלל גם הרב עלי". ונמצא שבויודיו זה (סררנו) סוקרים אנו את הכלים שקיבלנו, את כישירוניתנו ויכולתנו ואמצעינו, האם ניצלנום ובמלואם לטובה, או הלילה "סררנו", כפרה שהתפטמה ובכחה הרב בעטה....

16. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

עבירות שבין אדם למקום – יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו – אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו.

17. ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רמא

משרשי המצוה (לא תקום ולא תטור), שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצנערו או יכאיבוהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, (ב) וכמו שאמר דוד עליו השלום [שמואל ב' ט"ז, י"א] הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעני בן גרא.

18. רמב"ם הלכות דעות פרק ז

הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום, ואף על פי שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם

19. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף טב עמוד ב

רב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא, הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתיה שמעתא, הוה מסכיא דביתיהו השתא אתי השתא אתי, לא אתא, הלש דעתה אחית דמעתא מעינה, הוה יתיב באיגרא, אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה

20. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף טג עמוד א

אזיל יתיב תרי סרי שנין בבי רב. כי אתא, אייתי בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי. שמעיה לההוא סבא דקאמר לה: עד כמה קא מדברת אלמנות חיים? אמרה ליה: אי לדידי ציית, יתיב תרי סרי שני אחריני. אמר: ברשות קא עבידנא, הדר אזיל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי רב. כי אתא, אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי. שמעיה דביתיהו הוה קא נפקא לאפיה, אמרו לה שיבכתא: שאילי מאני לבוש ואיכסאי, אמרה להו: יודע צדיק נפש בהמתו. כי מטיא לגביה, נפלה על אפה קא מנשקא ליה לברעיה, הוה קא מרחפי לה שמעיה, אמר להו: שבקוה, שלי ושלכם שלה הוא.

(הערה שאינה קשורה כל כך לשיעור: אדם חייב לדעת שעיקר החיבור הפנימי של הסביבה אליו באה מתוך עמדה של נתינה ולא מעמדה של מקבל. בראש ובראשונה הדבר בא לידי ביטוי בבית מול האשה, ככל שהאדם יהיה בעמדה של נותן כך אשתו תהיה יותר מחוברת אליו, יותר מעריכה ויותר רוצה את קרבתו וככל שהאדם יהיה בעמדה של מקבל כך הריחוק הנפשי של אשתו ממנו ילך ויגבר. עובדה זו נכונה גם ביחס לחברה. החברה מאד מעריכה את מי שהיא מרגישה שהיא מקבלת ממנו ונהנית ממנו ומאד לא מעריכה את מי שדורש לקבל. נתינה שתגרוור אחריה יחס חיובי היא דוקא נתינה שלא על מנת לקבל פרס, נתינה על מנת לקבל פרס מציבה אותנו בעמדה של מקבל וגורמת לריחוק, בזוגיות, בעל שיתן לאשתו על מנת לקבל זה לא ילך. גם ביחס בין עובד למעביד, עובד שיתן כדי לקבל פירגונים, לקבל העלאת שכר, לקבל קידומים זה לא ילך, לעומת זאת אם יתן כדי לתת, מהר מאד יראה איך היחס אליו מאד אוהד ומן הסתם יקודם בהרבה תחומים)

סיכום

במנחה של יום כיפור אנו מפטירים בספר יונה. לא סתם קבעו חכמים לקרוא את ספר יונה ביום הגדול והנורא. הספר טומן בתוכו מסרים עמוקים על היחס הנכון בינו לבין הבורא. בשיעור זה ננסה לעמוד על אחד המסרים הנלמדים מסופו של הסיפור.

לפני שנתחיל לעבור על המקורות נכתוב תקציר קצרצר של העלילה. יונה מקבל נבואה ומצטווה ללכת לנינוה ולומר להם שמעשיהם רעים מאד בעיני הבורא ובעוד ארבעים יום נינוה נהפכת. יונה חושש שאם אנשי נינוה יעשו תשובה יהיה בכך קטרוג על ישראל והוא בורח בספינה אל הים כדי שלא תשרה עליו שכינה ולא יקבל נבואה. העניינים מסתבכים, סערה גדולה מתרחשת והספינה עומדת לטבוע. לאחר ברורים מבינים שיונה הוא הגורם לכל הסערה, משליכים אותו לים "ויעמוד הים מזעזע". בים מתרחשים ניסים גדולים, יונה נבלע במעי הדג וניצל מטביעה. יונה מגיע לנינוה, אומר את אשר נצטווה, אנשי נינוה חוזרים בתשובה ויונה עוזב את העיר. עד כאן התקציר ועכשיו נכנס למקורות.

1-2 – אנשי נינוה עושים תשובה, תשובתם התקבלה, וה' ניחם על הרעה. יונה הצטער מאד על כך שתשובת אנשי נינוה התקבלה – "וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו".

האברבנאל מבאר שתשובתם של אנשי נינוה כלל לא היתה תשובה שלמה, לא המלך ולא העם התעוררו לעבוד את ה' וגם לא להעביר את הגילולים והאלילים מן הארץ. תשובתם באה לידי ביטוי במצוות המעשיות שבין אדם לחברו וכיון שהגזירה להפוך את נינוה היתה על עבירות אלו, ברגע שעשו תשובה, ניחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות להם.

3-5 – יונה יוצא מהעיר אך לא מרחיק לכת, הוא מתיישב מחוץ לעיר וממתין לראות אולי לא יעמדו אנשי נינוה בתשובתם ותחזור הגזירה למקומה. השמש קופחת על ראשו של יונה, הקב"ה עושה נס ומזמן ליונה קיקיון שמצל על ראשו, יונה שמח שמחה גדולה על הקיקיון. בעלות השחר הקב"ה מביא תולעת שהורגת את הקיקיון, הקיקיון מתייבש, ה' שולח רוח קדים חזקה, הקיקיון נשבר והשמש שוב קופחת על ראש יונה, יונה מתעלף ומבקש למות. אלוקים מתגלה ליונה ושואל אותו "חרה לך על הקיקיון?" יונה משיב: "היטב חרה לי עד מות!". הקב"ה ממשיך לדבר אל יונה ואומר: "אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו" שהרי "בין לילה היה ובין לילה אבד, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה ריבו אדם..."

תמה הרב גלינסקי, אם יונה היה חס על הקיקיון המשוואה היתה מובנת: "אתה חסת על הקיקיון ואני לא אחוס על נינוה?!", אבל האם יונה חס על הקיקיון? הרי לא חס אלא על עצמו, וכי ליונה היה משנה אם הקב"ה יביא לו שמישה או קיקיון, העיקר שראשו לא יהיה חשוף לשמש? אלא שחייבים לומר שאכן יונה חס על הקיקיון ולמה? משום שהיתה לו תועלת ממנו וכאשר אדם נהנה ממשוהו אפילו הוא צומח ואינו מדבר כקיקיון, הוא חס על אבדו.

כשם שיונה נהנה מהקיקיון וחס על אבדו, כך לקב"ה היתה "תועלת" מאנשי נינוה וברגע שלבורא יש "תועלת" מברואיו, אם יאבדו הדבר יגרום לצער רב. כעת עלינו לברר מה היתה "התועלת" שקיבל הבורא מאנשי נינוה?

6-8 – יונה בא לנינוה ומנבא "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת". רש"י מפרש נהפכת – נחרבת ולא סתם נקט הכתוב לשון "נהפכת" משום שלשון זה משמש בשתי לשונות, רע וטוב, אם לא יעשו תשובה – המילה "נהפכת" מוסבת על העיר ומשמעותה – נחרבת, ואם יעשו תשובה, המילה "נהפכת" מוסבת על אנשי נינוה ומשמעותה שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה. על יסוד דברי רש"י אלו מבאר ה'מכתב מאלהו' שהשימוש במילה אחת בשתי משמעויות הפוכות בא לומר לנו **שלתוצאה** שהיא גילוי כבוד מלכותו יתברך, אין כל הבדל אם כבודו יתגלה באופן שיהיג את מידת משפטו והעיר תחרב לבין אם יגלו את כבודו על ידי בחירתם בטוב, כל ההבדל בין בחירה בטוב לבחירה ברע היא רק ביחס לברואים שאם יבחרו בטוב יערב להם ואם יבחרו ברע יביאו על עצמם פורענות.

נמצא שלקב"ה היתה "תועלת" מאנשי נינוה בכך שכבוד מלכותו קיבל ביטוי בעולם של קרוצי החומר. התועלת הזו גרמה לכך שהקב"ה מחל על עוונם. הקב"ה אומר ליונה כשם שאתה חס על הקיקיון משום שהועיל לך, כך גם אני חס על נינוה מפני ש"הועילו" לי. גם לקיקיון היתה שליחות וגם לאנשי נינוה היתה שליחות, שליחותו של הקיקיון היתה לעשות צל ליונה ושליחותה של נינוה היתה להופיע את כבוד מלכותו, כל חפצו של הבורא הוא שאנו נעשה את השליחות שלשמה באנו לעולם, כאשר אדם עושה את שליחותו הוא מופיע את כבוד מלכותו יתברך בעולם, על ידי כך נוצר חיבור בינו לבין הבורא וגם אם בדרך יש נפילות ומעידות על ידי תשובה נמחלים לו כל עוונותיו.

לפני שנחזור לדבר על הופעת השליחות שלנו בעולם, נביא עוד כמה דוגמאות לכך שעל ידי נתינה מתקיים "ונפשו קשורה בנפשו".

9-14 – את היסוד לכך שנתנה יוצרת חיבור ניתן לראות גם באופן השלילי. אחת ממצוות היום היא שני השעירים – "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל". מה משמעותו של השעיר לעזאזל? הרמב"ן מביא מפרקי דרבי אליעזר שאת השעיר לעזאזל היו מביאים לס"מ **כשוחך** כדי שיאמר דברים טובים על ישראל ולא יקטרג. הרמב"ן מדגיש "שאינ הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אלא שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו כך.

17-18 – על פי יסוד זה ניתן להבין את המשמעות של היודי "סררנו". הפועל "סרר" מופיע בספר הושע "סרר ישראל". רש"י שם מפרש: כשור שפיטמו אותו הבעלים כדי שיהיה לו כח לחרוש ולאחר שהתפטם בעט בבעליו. כך ישראל סררו בה' מרוב אכילה ושתייה. וכותב הרב גלינסקי "והלב נחמץ: הבעלים מפטמים את השור, ומגבירים כוחו. עבור מה? כדי שיהיה לו כח לחרוש ולהרבות יבול ... ובמקום לחרוש בועט הוא בבעליו ופיטומו נתן בו כח להכאיב בבעיטתו שבעתים. ונמצא שבויודיו זה (סררנו) סוקרים אנו את הכלים שקיבלנו, את כישרונותינו, יכולתנו ואמצעינו, האם ניצלנום ובמלואם לטובה, או חלילה "סררנו", כפרה שהתפטמה ובכחה הרב בעטה" (כדאי לקרוא את המקור בפנים יש שם סיפור נפלא)

19-21 – ידוע שיום הכיפורים מכפר על עבירות שבין אדם למקום אך לא על עבירות שבין אדם לחברו. בפשטות הסיבה היא, משום שהקב"ה "אחראי" על היחס בינו לבין האדם אך לא על היחס שבין האדם לחברו. אולם על פי היסוד שלמדנו היום ניתן להוסיף עומק ולומר שאדם שיש לו פגם ב"בין אדם לחברו" הוא אדם שלא מבין שלכל אחד ואחד יש את השליחות שלו ואין אדם עושה שתי שליחויות כלומר שליחותו ושליחות חברו.

החינוך מבאר את שורש מצוות "לא תקום ולא תטור" וז"ל – "שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב...". הרמב"ם מוסיף וכותב: "ראוי לו לאדם להיות מעביר על מידותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם". אדם שפגום במצוות שבין אדם לחברו הוא אדם שלא מבין, שלכל אחד יש את השליחות שלו. אמירה זו נכונה לשני הכיוונים, גם מצד הנפגע וגם מצד הפוגע. היכולת להפגע מחד ואי היכולת לסלוח מאידך שתיהן באות אך ורק מתוך הסתכלות כפרנית שאין מנהיג לבירה וכשאינן מנהיג אין האדם יכול לדבוק בשליחותו

22-24 – גם כאשר אדם כבר זיהה מהי שליחותו, עדין, בשעה שהוא עסוק בשליחותו עליו לבחון שאף אחד לא נפגע בדרך ואם ויש מי שנפגע שלא בצדק הדבר מיד משליך ופוגם בכל השליחות. (כמובן שיש אנשים שנפגעים לא משום שמישהו פגע בהם אלא משום שהם בחרו להפגע מלא כלום, למה? כי הם נהנים מזה, על אנשים כאלו אין אנו מדברים כלל)

בגמרא מסופר על רב רחומי שהיה הולך ללמוד אצל רבו רבא במחוזא. כל השנה היה בישיבה ובערב יום כיפור היה מגיע לביתו. יום אחד נמשכה השמועה בבית המדרש ורב רחומי התעכב ולא הגיע בשעה בה היה מגיע כל שנה. אשתו שהמתינה בקוצר רוח, אמרה: "עכשיו הוא מגיע עכשיו הוא מגיע", אך רב רחומי לא הגיע, האשה דאגה ומחמת רוב דאגתה ירדה לה דמעה. הדמעה הזאת עלתה ביוקר ורב רחומי נפגע בדרך ונפטר.

ר' ירוחם ממיר בספרו "דעת תורה" מבאר שעל ידי השוחד, מיד נהפך הס"מ לאוהב נאמן בתכלית, ואין זה מובן הרי מלאך הוא, שכל נבדל, ומה שייך שם עניין של שוחד, אך הדברים הם כפשטם, מקבל הוא שוחד ומתפייס וממליץ טוב באמת, והקב"ה שומע עדות מפי המקטרג ומכפר על המקדש ועל כל עם ישראל. על פי יסוד זה מובן מדוע באיסור לקיחת שוחד נאמר "כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" ולכאורה איך יהיה זה מובן, שבעת שברור לאדם אמיתת הדין, ברגע שנותנים לו פרוטה אחת הוא נהפך לאיש אחר, וכבר אבדה חכמתו, ונסתם עין שכלו, מלהכיר האמת שהיה ברור לו מקודם? ואדרבה עוד נהפך דעתו להכיר ההיפך בחכמתו ודעתו בראיות עצומות? היכן נאבדה חכמתו הקודמת וידעתו הברורה? אלא שעצם הנתינה וההנאה מהזולת אפילו שהיא באה במובן שלילי היא יוצרת חיבור כל כך חזק עד שאפילו עיני השכל נסתמות. אולם כאן עלינו להבדיל בין אדם קרוץ חומר לבין הבורא. אצל קרוצי חומר השוחד יכול לעזור את עיני השכל והשווא הכי גדול יכול להפוך לאוהב הכי גדול, אך אצל הבורא אין הדברים כן "...לא ישא פנים ולא יקח שוחד!". נתינה לא נכונה לבורא תביא רק לריחוק גדול. הקרבה הגדולה לבורא היא כפי שביארנו קודם בנתינה נכונה. משמעותה של נתינה זו היא לעשות את השליחות שלשמה ירדה נשמתנו לעולם. ובאופן זה אף אם יהיו לנו עוונות יחוס ה' עלינו כשם שחס על נינוה.

יום כיפור – השיבה לעצמיותינו

15-16 – הרמ"א בהלכות יום כיפור פסק: "יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת". לכאורה יש לתמוה מה העניין להדמות למלאכים ומה תועלת יש בלחקות אותם?

כדי לענות על שאלה זו נלמד באור נפלא של הרב טייכטל על קטע מהתפילה אותו אנו אומרים יומיום.

"וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים באהבה רשות זה לזה" – ידוע שלכל מלאך יש שליחות מסוימת ואין מלאך עושה שתי שליחויות, כלומר שליחות שלו ושליחות של חברו, וכשם ששליחותם שונה כך מעמדם שונה - יש מלאכים גדולים ויש מלאכים קטנים. ואפילו הכי ברגע ששליחות של מלאך אחד הסתיימה והגיע זמנו של מלאך אחר לקדש שם שמים, אז כולם נכנעים תחתיו ומקבלים עולו, כי כולם יודעים ששמו הגדול יתקלס דוקא באופן שכל מלאך יעשה את שליחותו ולא את שליחות חברו. וכיון שכל מלאך יודע ומכיר שאת מעשי חברו אין הוא יכול לעשות, הוא מקבל באהבה את עולו של חברו אף שמדרגתו גדולה ממדרגת חברו. על פי הסבר נפלא זה ניתן להבין מדוע עלינו להדמות למלאכים. כפי שביארנו קודם, ה"נתינה" הגדולה לה' שמביאה עלינו רחמים גדולים היא דוקא באופן שהאדם עושה את שליחותו בעולם וכך מתקלס שמו הגדול. הדימוי למלאכים אינו בא כדי לחקות את המלאכים, אלא כדי שנפנים שכשם ששם למעלה כל אחד עושה את שליחותו ולא את שליחות חברו, כך גם אנו מצווים כל אחד לעשות את שליחותו ולא את שליחות חברו. יסוד זה בא לידי ביטוי בעיקר ביום הכיפורים, יום בו אנו מסירים מעלינו את האבק והלכלוך, מתנקים ומזדככים וכך יכולים לעמוד, להתבונן ולנסות להבין מהי שליחותנו ומה תפקידנו באמת ותמים כדי לעשות את רצונו יתברך.

חברים יקרים!

על ידי כוח הנתינה נוצר חיבור גדול מצד המקבל לנותן. הקיקיון נתן ליונה וכאשר התייבש חרה ליונה על הקיקיון. אנשי נינוה "נתנו" לקב"ה בכך שבתשובתם הביאו לגילוי כבודו והקב"ה חס על נינוה.

גילוי כבוד שמו בא כאשר האדם ממלא את תפקידו בעולם. באופן זה האדם כביכול נמצא בעמדה של "נותן" כלפי הקב"ה וגם אם יש נפילות בדרך הקב"ה יחוס עליו כשם שחס על נינוה. ישנם עבירות בודדות עליהם יום הכיפור לא מכפר – עבירות שבין אדם לחברו ועבירות שיש בהם חילול ה'. שני מיני עבירות אלו עומדים בסתירה מוחלטת עם גילוי כבודו יתברך ומשום כך מי שפגום בהם, אפילו יום הכיפורים לא יועיל לו. גמר חתימה טובה!!!

לעומת זאת באותה מסכת, עמוד אחד לאחר מכן, מסופר על ר"ע שהלך ללמוד שתיים עשרה שנה, כשבא לשוב לביתו עמד מאחורי הדלת וכשבא לדפוק ולהכנס שמע את רחל אשתו אומרת ל"ההוא סבא" שאם היה הדבר תלוי בה היתה שולחת אותו לעוד שתיים עשרה שנים. ר"ע שמע את הדברים עשה אחורה פנה וחזר חזרה לשיבה. לכאורה תמוה למה לא נכנס ר"ע לומר שלום לאשתו, לפחות ישבו שתי דקות על כוס קפה? ר' חיים שמואלביץ מבאר שר"ע לא נכנס, משום שהוא חשש שהדבר יביא להיסח הדעת ואפילו היסח דעת קטן כזה עלול לפגוע בלימוד באופן קשה מאד. אך, לכאורה יש לתמוה, הרי גם רב רחומי נשאר בישיבה לא כדי להינצל משעת "השכבת הילדים", אלא משום שנמשכה השמועה ואם כן מדוע הוא מצא את מותו ור"ע נעשה ר"ע עם עשרים וארבע אלף תלמידים? אלא שר' חיים מוסיף משפט: "היה פשוט לו שגם רחל אשתו יודעת ומבינה זאת, שאם לא כן בודאי היה נכנס להפיס דעתה". וכאן נעוץ כל ההבדל. ר"ע על אף שידע שסכנת "היסח הדעת" גדולה היא מאד מאד אפילו הכי אם הדבר היה פוגע באשתו הוא לא היה מעלה בדעתו לעשותו!! והיסוד לדבר הוא שגם אם יש לר"ע שליחות לגדל ת"ח, לא יתכן שהשליחות הזו תפגע באשתו ואם היא פגעה הרי שיש פגם בשליחותו.

25 – עבירות נוספות שאין יום הכיפורים מכפר אלו עבירות שיש בהם חילול ה'. מדוע? לפי היסוד שלמדנו התשובה פשוטה. עניינו של יום הכיפורים הוא להיטהר, להזדכך כדי שנוכל לעמוד על השליחות שלנו. שם שמים מתקדש כאשר כל אחד ממונה על שליחותו ולא פוזל לשליחות חברו. אדם שמחלל שם שמים עושה את ההפך הגמור מאדם שמתחבר לשליחות שהקב"ה ייעד לו ומשום כך אין יום הכיפורים מכפר.

26-27 – פתחנו בספר יונה וגם נסיים בו. המשנ"ב בהלכות יום הכיפורים אומר שמפטרים ביונה כדי להורות שאין יכולים לברוח מה' יתברך. ובשער הציון מבאר שפעמים רבות האדם מייאש את עצמו ובטוח שאין לו תקנה, ממשיך בדרכו הרעה ואומר לעצמו שאם ימות ימות, אבל טעות גדולה בידו, כיון שכל מה שהקב"ה רוצה מנפשו הוא תיקון, ואם לא יתקן בגלגול הזה יתקן בגלגול אחר, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות. וראיה לכל זה מיונה שהקב"ה רצה שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות, וראינו שטבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניניו.

מדברים אלו של שער הציון אנו רואים שכל עניינו ומהותו של ספר יונה להביא את האדם להבנה שכל מגמתו בעולם הזה הוא למלא את השליחות האלוהית שלשמה הוא בא לכאן. אם עשה את שליחותו יוסיף כבוד שמים וימחלו לו על עוונותיו.

